

ческий образ Возвращения положен в основу этого произведения. Картина «Вестник пришел» по поручению Махатм была создана Рерихом для основания музея имени Е. П. Блаватской. «Реальные события 1924 г., произошедшие в княжестве Сикким, – это источник и побудительный мотив к созданию этого произведения художника, а в 1946 г. повтору картины. Удивительно. Но нам позволено через Н. К. Рериха, «дух кристальной чистоты», как писала о нем Е. И. Рерих, – заглянуть в святая святых – ашрам, порог которого может переступить избранник или избранница» [2].

Стремление найти верное и яркое выражение замысла служит главной задаче изображения – показать приход Вестника и встречу с ним.

1. *Гиппенрейтер, Ю. Б.* Хрестоматия по ощущению и восприятию / Ю. Б. Гиппенрейтер, М. Б. Михалевская. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 399 с.

2. *Петренко, Е. Г.* Картина Н. К. Рериха «Вестник». – Одесса: Изд-во «Одес. Дом-музей имени Н. К. Рериха», 2016. – 20 с.

ДРАМАТУРГІЯ АЛЯКСЕЯ ДУДАРАВА, УВАСОБЛЕНАЯ Ў БЕЛАРУСКІМ РАДЫЁТЭАТРЫ

У. А. Трапянок,

кандыдат мастацтвазнаўства,

старшы выкладчык кафедры рэжысуры

*Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў,
дырэктар дырэкцыі канала «Культура» Беларускага радыё*

Спектаклі і фільмы, створаныя паводле п'ес і сцэнарыяў беларускага драматурга Аляксея Дударова, вядомы ў розных краінах, некаторыя па-ранейшаму не страчваюць актуальнасці і глядацкай любові. Разам з тым драматургічны талент Аляксея Ануфрыевіча быў і застаецца запатрабаваным на нацыянальным радыё. У беларускім радыётэатры па п'есах А. Дударова створаны арыгінальныя пастаноўкі, запісаны радыёверсіі найбольш значных тэатральных спектакляў, якія можна далучыць да ліку выдатных дасягненняў нацыянальнай аўдыяльнай культуры.

Творчы шлях А. Дудараў пачынаў студэнтам Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута на курсе акцёраў тэатра і кіно. Паралельна з вучобай выпрацоўваў пісьменніцкі талент, друкаваўся ў газетах і часопісах. Пасля заканчэння інстытута ў 1976 г. выпускнік быў размеркаваны ў беларускі ТЮГ, працягваў пісаць сцэнарыі, апавяданні, п'есы. Служэнне сцэне працягвалася нядоўга – А. Дудараву прапанавалі перайсці працаваць на «Тэлефільм», дзе ўжо ставіліся карціны паводле яго сцэнарыяў і п'ес. Драматургічныя навыкі А. Дудараў спасцігаў праз пераклады п'ес У. Шэкспіра, напісанне п'ес па матывах інсцэніровак. Напрыклад, у 1981 г. А. Дудараў напісаў драму «Як гартавалася сталь» паводле твора М. Астроўскага. Пастаўлены на сцэне ТЮГа гэты матэрыял з 1983 г. захоўваецца ў фондах Беларускага радыё як радыёверсія тэатральнага спектакля. Таксама А. Дударавым былі створаны п'есы паводле прозы і паэзіі А. Жука, М. Булгакава, М. Гусоўскага і інш. У іх, як пісаў айчынны літаратуразнавец С. С. Лаўшук, «добра адчуваецца дудараўская творчая індывідуальнасць, асоба» [3].

На Беларускім радыё да літаратурных твораў А. Дударова звярнуліся ў пачатку 1980-х. Так, апавяданне «Хвароба» ў 1981 г. інсцэніравана і пастаўлена пад назвай «Цана даверу». Для выканання роляў у радыётворы былі запрошаны акцёры Ю. Лясны, Г. Гарбук, Л. Улашчанка, Б. Барысёнак, В. Манаеў, Г. Фёдарова, А. Уладамірскі. Творчы працэс узначальвала рэжысёр В. Красоўская, за акустычныя дэкарацыі адказвалі гукарэжысёр В. Красоўскі і гукааператар С. Бязлюдава. В. Красоўская ў 1982 г. паставіла казку А. Дударова «Блакітны праменьчык». Інсцэніроўшчыкам гэтага твора выступіла Т. Тарасова, рэдактар – Д. Ялугіна, акустычную атмасферу ажыццявілі гукарэжысёр У. Сакульскі і гукааператар Л. Пуляеўская. Ролі сыгралі акцёры Л. Давідовіч, Н. Качаткова, З. Паўлоўская, І. Лапцінскі, Р. Дамброўская, В. Белавосцік і інш. Яшчэ адна інсцэніраваная казка А. Дударова «Пухнацік» запісана ў 1983 г. творчай камандай на чале з рэжысёрам К. Сафроненкам, ролі выконвалі акцёры мінскіх тэатраў, што забяспечыла высокі выканальніцкі ўзровень твора.

Дарэчы, у фондах радыё захоўваюцца спектаклі, у якіх А. Дудараў паўстаў у якасці акцёра. Так нядаўні выпускнік тэатральна-мастацкага інстытута ў складзе іншых выканаўцаў з ТЮГа сыграў ролі ў радыёспектаклях «Засумаваў па дожджыку» і «Федзькава раніца» (1979).

Драматургічны талент А. Дударава на Беларускам радыё шырока раскрыўся ў сярэдзіне 1980-х гг. Трыумфальны поспех у той час ва ўсім Савецкім Саюзе мелі ягоныя п'есы «Радавыя», «Парог» і «Вечар». Вядома, на хвалі запатрабаванасці разумным рашэннем стала радыёфіксацыя тэатральных спектакляў паводле названых п'ес, што дазволіла захаваць іх у аўдыяварыянце. На выбар спектакляў для запісу паўплывалі і іншыя фактары. Так, «Радавыя» і «Вечар» характарызуюцца эпізоднай пабудовай, а чаргаванне сцэн аблягчае ўспрыманне аўдыятвора. Знешняе дзеянне не мае выразнага завяршэння, драматург сканцэнтраваны на паглыбленні псіхалагічнага аналізу характараў, на выяўленні нацыянальных рыс, што дапамагае слухачу затрымаць увагу на змяненнях асобы, пачуць героя, вельмі падобнага да сябе, перажыць яго эмоцыі. Напрыклад, Буслай у радыёспектаклі «Парог», Гастрыт у «Вечары» праходзяць псіхалагічную эвалюцыю, а Ганна і Мульцік у «Вечары», Дзерваед у «Радавых» валодаюць адметнымі рысамі нацыянальнай ментальнасці. Больш за тое, драмы А. Дударава «вызначаюцца багаццем моўных сродкаў, з дапамогай якіх ствараюцца псіхалагічныя партрэты герояў, інтэлектуальнасцю, высокай публіцыстычнасцю і арыгінальнасцю кампазіцый» [4, с. 14], што дадае радыётворам густу, мастацкай якасці і арыгінальнасці.

Радыёверсія спектакля Б. Эрына «Вечар», запісаная ў 1984 г., утрымлівае галасы Г. Макаравай, В. Тарасава і П. Дубашынскага. Радыёансамбль вызначыўся пранікненнем у вобразы, яркай псіхалагічнай дасканаласцю раскрыцця характараў, адкрытай лірыкай і крыху прыхаванай драматычнасцю ўзросту дзейных асоб. Вельмі кранальным, лірычным, на нашу думку, стала выкананне ролі Ганны актрысай Г. Макаравай, якая ў вобраз уклала сваю прыродную артыстычную стрыманасць, гукавую «інтэлігентнасць», камернасць, што вельмі характэрна для працы з мікрафонам. Яркімі, кантраснымі атры-

маліся ролі Мульціка і Гастрыта. Дарэчы, з 1988 г. у фанатэцы радыё захоўваецца аўдыяверсія спектакля «Вечар» у выкананні акцёраў народнага тэатра раённага Дома культуры г. Красна-полля.

Спектакль «Радавыя» ў пастаноўцы В. Раеўскага выйшаў у 1984 г. Рэжысёр на сцэнічнай пляцоўцы імкнуўся злучыць умоўны тэатр з псіхалагічна-сімвалічным існаваннем акцёра [6], што, мяркуючы, пабудзіла супрацоўнікаў радыё стварыць акустычную версію «Радавых». Акцёрскае выкананне А. Дзянісава, В. Філатава, Г. Давыдзкі, А. Падабеда, В. Манаева, Т. Пузіноўскай, А. Сідаравай, Т. Нікалаевай і іншых вызначалася пэўнай прыхаванасцю, камернасцю, у выніку створаны пранізлівыя, напружаныя і вельмі чалавечыя вобразы радавых. Рэалістычную атмасферу ў радыёспектаклі стварылі гукарэжысёры Ю. Букін і А. Прылішч, у якасці музычнай асновы была выкарыстана музыка А. Янчанкі, напісаная для сцэнічнага твора. Як і «Вечар», «Радавыя» ў аўдыяварыянце характарызуецца камернасцю, інтымнасцю гучання, радыётвор – без залішняга пафасу і ваенных сцэн з характэрным для іх гучаннем.

Псіхалагічны аналіз чалавечай асобы, пазнанне матываў яе дзейнасці, маральных нормаў існавання на зямлі раскрываюцца ў радыёверсіі спектакля «Парог» па аднайменнай п'есе А. Дударова, запісанай у 1986 г. Гэта радыётвор пра духоўнае паміранне асобы. Саракагадовы селянін Буслай з прычыны алкагольнай залежнасці страціў сям'ю, дом і сябе самога. Спектакль «Парог», які з 1983 г. ішоў на купалаўскай сцэне ў пастаноўцы В. Раеўскага, у акустычныя ўмовы перанесла творчая каманда на чале з рэжысёрам С. Гурыч і гукарэжысёрам У. Назаравым. У ролі Андрэя Буслая ў радыёверсіі выступіў акцёр А. Памазан, ён стварыў вобраз беларускага інтэлігента з абвостраным драматызмам, мяккім гумарам, прыхаванай іроніяй і глыбокім унутраным сумам. Іншыя ролі ў радыётворы сыгралі У. Рагаўцоў, Г. Фёдарова, Г. Маляўскі, Г. Макарава, Г. Давыдзкі, В. Філатаў і інш.

У беларускім радыётэатры ўвасоблены некалькі гістарычных п'ес А. Дударова. Перад слухачом розных пакаленняў паўстаюць Ефрасіння Полацкая, Вітаўт, Ягайла, Кейстут, Бар-

бара Радзівіл. Дарэчы, у адным з інтэрв'ю А. Дудараў пра свой зварот да драматургіі на гістарычную тэму сказаў: «Справа ў тым, што англічане сваю гісторыю ведаюць праз Шэкспіра, у творах якога мы бачым апаэтызаванасць часу. Гэта падымае гонар людзей краіны» [1, с. 7]. Вядома, гістарычныя п'есы А. Дударова і радыётворы па іх не прэтэндуюць на гістарычную дакладнасць, але яны даюць магчымасць па-мастацку асэнсаваць усю веліч падзей, якія паўплывалі на хаду гісторыі, «сустрэцца» са славутымі гістарычнымі асобамі, якія фарміравалі беларускую нацыю і культуру. Цікава, што літаратурна-разнаўцы ў п'есах А. Дударова на гістарычныя тэмы знаходзяць падабенствы са спадчынай англійскага класіка У. Шэкспіра – беларускі аўтар наследуе такія рысы, як канцэнтрацыя мастацкага часу і ўмоўнасць прасторы, чаргаванне паэтычных і празаічных фрагментаў, суіснаванне рэальных і выдуманых персанажаў і дакладнасць іх псіхалагічных характарыстык [4], а гэта ўсё, у сваю чаргу, адыгрывае вельмі важную ролю пры выбары матэрыялу для пастаноўкі ў радыётэатры.

П'еса А. Дударова «Купала» напісана ў вершах і вылучаецца, як пісалі айчынныя мастацтвазнаўцы, «сапраўднай шэкспіраўскай маштабнасцю ў асэнсаванні XIV ст. у беларускай гісторыі» [5, с. 76]. Адначасова з гістарычнай хронікай драматург увёў фальклорны пласт, карані якога сягаюць у часы язычніцтва, гэты пласт народнай, сялянскай культуры ўвасабляе вобраз Купалы. На радыё з 1996 г. захоўваецца радыёверсія спектакля Брэсцкага абласнога тэатра драмы і музыкі «Вітаўт», пастаўленага ў 1995 г. рэжысёрам С. Еўдашэнкам. Радыётвор, як і яго сцэнічную аснову, вызначаюць масавыя сцэны. Разам з тым у аўдыязапісе перададзены ўнутраны канфлікт князя Вітаўта «паміж жаданнем тварыць дабро і трагічнай неабходнасцю ахвяраваць чужымі жыццямі» [5, с. 78]. Над радыёверсіяй працавала творчая група, якую ўзначальваў рэжысёр І. Лапцінскі, ролі выканалі акцёры Т. Яварчук, С. Еўдашэнка, С. Пяткевіч, С. Церайкоўскі, К. Перапяліца, Д. Пажыдаеў, М. Перапечка, А. Грозеў і інш.

Чарговым прыкладам увасаблення гістарычнай п'есы А. Дударова на Беларускім радыё стала пастаноўка ў 2009 г. радыёспектакля «Крыж» па аднайменнай п'есе. Драматург звярнуўся

да эпохі станаўлення і сцвярджэння хрысціянскіх традыцый на тэрыторыі Полацкага княства, па-свойму асэнсаваў вытокі жорсткасці сучаснага грамадства, знішчэння асноўных духоўных каштоўнасцей народа. Сюжэтную аснову п'есы склалі рэлігійна-асветніцкія подзвігі святой Ефрасінні Полацкай [2]. Дарэчы, радыёспектакль «Крыж» у гісторыі айчыннага радыё-тэатра можна назваць адным з першых самастойных твораў, дзе пераважае духоўная тэматыка. На нашу думку, творчую каманду на чале з рэжысёрам Л. Пташук прывабіла як значнасць тэмы духоўнасці і творчасці, так і пабудова п'есы з сямі частак (дзеянне адбываецца на працягу васьмі стагоддзяў, што дадае твору дынамікі і насычанасці). Радыёспектакль перадае галоўны драматургічны пасыл, скіраваны на данясенне да слухача галоўных хрысціянскіх ісцін – любові да бліжняга і нават ворага, даравання і спачування. Ролі ў радыёспектаклі выканалі акцёры Г. Гарбук, А. Лясная, А. Душачкін, М. Кірычэнка. Гукарэжысёр твора – Л. Гаршунова, у якасці музычнага афармлення выкарыстаны мелодыі У. Кандрусевіча.

Радыёверсія спектакля В. Раеўскага «Чорная панна Нясвіжа», які дапоўніў рэпертуар Купалаўскага тэатра ў 2000 г., на сённяшні дзень з'яўляецца апошнім творам па п'есе А. Дударова (запісаны ў 2019-м). Калі сцэнічнае дзейства было насычана пераўтварэннямі, аналогіямі, ажылымі зданнямі, то радыётвор, пазбаўлены відовішчнасці і зрокавасці, утрымлівае акустычныя вобразы, створаныя выкарыстаннем прыёму рэверберацыі (рэха), што надае містычнасці. Галоўную ролю Барбары Радзівіл у радыёверсіі сыграла В. Гарцуева. Яе гераіня валодае адначасова лірычнасцю і нязломнасцю, пяшчотай і веліччу. Вылучаецца таксама роля каралевы Боны Сфорца ў выкананні актрысы А. Ельяшэвіч – яе нізкі голас надае вобразу моцы і рашучасці, разам з тым адчуваецца мяккасць каралевы, жаночая туга па страчаным сыне. У іншых ролях заняты акцёры П. Астравух, С. Чуб, А. Паўлаў, І. Дзянісаў. У ролі «ад аўтара» быў задзейнічаны драматург А. Дудароў. Трагедыя ў радыёварыянце набыла, на нашу думку, больш пазітыўны, светлы характар за кошт сцвярджэння хрысціянскай маралі. У радыёверсіі рэфрэнам гучыць фраза «Бог ёсць любоў», якой і заканчваецца аўдыятвор. Радыёзапіс ажыццявілі рэжысёр Л. Пташук,

гукарэжысёр В. Бяляеў, рэдактар У. Трапянок, у музычным афармленні радыёверсіі выкарыстана музыка кампазітара В. Капыцько.

Такім чынам, творчасць А. Дударова ў айчынным радыё-тэатры прэзентавана досыць шырока і разнастайна. Арыгінальныя радыёспектаклі, у тым ліку для дзяцей, радыёверсіі паказваюць драматурга-філосафа, гісторыка, які па-мастацку шукае адказы на пытанні аб каштоўнасці чалавечага жыцця, вечным каханні і амярцвеласці душы, аб уласным выбары і адказнасці перад іншымі, ролі рэлігіі і духоўнасці.

1. *Аўдоніна, Т. В.* Жыць на зямлі... (Філасофія быцця ў драматургіі А. Дударова і класічная традыцыя): манаг. / Т. В. Аўдоніна; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. – Гомель : УА «ГДУ імя Ф. Скарыны», 2005. – 127 с.

2. *Аўдоніна, Т.* Час пакаяння і даравання, ці Вяртанне да духоўных каштоўнасцей (духоўна-рэлігійная аснова драмы А. Дударова «Крыж») / Т. Аўдоніна // Актуальныя праблемы сучаснага літаратурнага працэсу: матэрыялы Рэсп. навук. канф., Мінск, 31 мая 2004 г.; адк. рэд. В. М. Стральцова. – Мінск, 2005. – С. 18–23.

3. *Лаўшук, С. С.* Яшчэ не вечар: Да 60-годдзя Аляксея Дударова / С. С. Лаўшук // Роднае слова. – 2010. – № 7. – С. 39–40.

4. *Сальнікава, К. Г.* Драматургія Аляксея Дударова: класічныя традыцыі і наватарства: аўтарэф. дыс ... канд. філалаг. навук: 10.01.01 / К. Г. Сальнікава. – Мінск, 2005. – 20 с.

5. *Смольскі, Р. Б.* Сінхронна з часам: Актуальныя праблемы развіцця беларускага тэатра / Р. Б. Смольскі, А. А. Ракаў, В. А. Грыбайла; Беларус. дзярж. акадэмія мастацтваў, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі. – Мінск : БДАМ, 2010. – 268 с.

6. *Таніна, Л. М.* Тэндэнцыі развіцця акцёрскага мастацтва Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы (1980-я гады ХХ – пачатак ХХІ стагоддзя) / Л. М. Таніна. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2010. – 104 с.